

Gymnasielæreren i litteraturen

Af Børge Riis Larsen

For godt 2 år siden havde filmen *Det forsømte Forår* efter Hans Scherfigs roman af samme navn premiere. Både gennem filmen og romanen får vi et uhyggeligt billede af den danske gymnasieskole for få generationer siden. Det er ingen hemmelighed, at Scherfig var elev i *Metropolitanskolen* fra 1916 og blev student herfra i 1924.¹

Ikke blot Scherfig, men også mange andre forfattere har gennem tiderne skildret gymnasieskolen. *Niels Birger Wamberg*² har i artiklen *Den sorte skoles poeter* skrevet om, hvorledes danske forfattere har skildret gymnasiet. Han indleder: »Skolen har et rigtigt dårligt omdømme i litteraturens historie. Elendige er lærerne, håbløst er systemet, og til helvede med pædagogikken«. Herefter nævner han en række forfattere og viser, at de generelt har omtalt deres gymnasietid ret negativt. Det er heller ikke vanskeligt at supplere hans liste.

*Kjeld Galster*³ påpeger i en artikel fra 1916, at første gang, vi hører om læreren i litteraturen, er i *Christian Pedersens* skrift fra 1531 *Om Børn at holde til Scoler og Studium*. Herfra citerer han blandt andet: »Met skammelige oc wmiskundelige hudstrugelser, slag oc hwg fordreffwe de wmlde scolemestere mange unge peblinger og degne fra scolen. De forkede oc mange met store slag oc hwg, ath de sadde saa redde som en hare for hwnde, och de vaare saa forferde for hwg, ath de kunde icke merke eller komme i hw, hwad der lesdis och sagdis for dem«. Det er næppe underligt, at læreren i forfatterens skole fra slutningen af 1400-tallet herved kvalificerer sig til titel af »bøddel«.

Der går nu godt 200 år, før *Ludvig Holberg*⁴ i midten af 1700-tallet i sine *Moraliske Tanker* kunne konstatere, at læreren stadig kunne karakteriseres som bøddel: »Neppe er et Barn afvant, og Ammen haver fået sin Afsked, førend det overgives udi en Skarpretters eller Skolemesters Hænder, hvilken med Ris og Ferle søger at hærde det tynde Hud. Hjernen maa da pløyes, harres og rispes, førend den med Ord og Gloser besaaes; og er Hjernen ikke fugtig nok til at beholde dem, maa Hænder og Ryg derfor være ansvarlige«. Selv om den tidsmæssige afstand mellem Pedersens og Holbergs tekster er godt 200 år, må man indrømme, at deres formuleringer ligner hinanden. Når Holberg her og andre steder i sit forfatterskab behandler læreren, har han dog som oftest belagt sine ord med et skær af humor og ironi.

To skildringer fra en periode på godt 200 år er ikke meget at konkludere ud fra; men at de rimeligvis er dækkende for perioden, kan forklares ved de kår, som standen var underlagt helt op til omkring år 1800. At fungere i latinskolen var dengang hverken særligt anset eller godt lønnet. De fleste *rektorer* benyttede da også blot embedet som en slags lønnet venteposition, indtil de kunne få et bedre lønnet og mere

anset embede som sognepræst. To ting karakteriserer disse skoleledere i perioden. Dels var de ret unge ved ansættelsen, og dels fungerede de kun få år i embedet. Gennemsnitsalderen for landets latinskolerektorer i begyndelsen af 1600-tallet var under 30 år; og der kendes fra sidste halvdel af 1500-tallet eksempler på rektorer, som ved ansættelsen var mellem 19 og 22 år gamle. Fra omkring 1640 fungerede ca. halvdelen af dem kun 1-2 år og ca. 80% under 5 år i embedet.⁵

Var forholdene små for rektoren, var de det i langt højere grad for den menige lærer – *høreren*. Han var ofte en person, som havde kortere eller længere tids studier ved Universitetet bag sig. Måske havde han erhvervet dets laveste grad: baccalaur-graden; men han kunne også blot være discipel i *mesterlektien* (dvs. elev i øverste klasse). Da høreren for det meste ikke havde udsigt til bedre lønnet og mere anset beskæftigelse, kunne han næppe fortænkes i at gå i stå og blive sær. Den skolehistoriske litteratur er da også rig på beretninger om denne hørertype. En nyudnævnt hører startede normalt sin pædagogiske karriere med at undervise i 1. lektie eller *sinkelektien*, som var skolens laveste klasse. Derefter havde han mulighed for at avancere til en højere klasse; men nåede han at blive øverste hører, var mulighederne også udtømte. Udsigten til et rektorembede var minimal. Af omkring 1500 rektorer fra før 1740 var mindre end 5% avanceret fra en hørerstilling ved samme skole og mindre end 8% fra en hørerstilling ved en anden skole.⁵ Om hørerne skriver

Metropolitanskolens lærere 1918. Lektor Bang midt i øverste række.

Galster³: »Deres hele åndelige Person led under deres Stilling, idet de så at sige levede af Almisse. De havde et Værelse på Skolen, men ellers næsten ingen faste Indtægter. De var henviste til Gaver fra Elevernes Forældre, til Ofre for Kirkesangen, ja ofte spiste de Naadsensbrødet hos Borgerne, idet de gik på Omgang i Husene; hvis de var meget heldige kunde de skaffe sig Biindtægt ved at være Kirketjener ved en Landsbykirke i Nærheden (Løbedegne). Stillinger, så økonomisk slet lønnede og så foragtede, kunde selvfølgelig ikke lokke energisk og evnerig Ungdom, og Skolerne måtte nøjes med skibbrudne Mænd, forkomne, fordrukne, forarmede, knap halvstuderende Røvere uden Blik for noget ud over deres Næse og latinske Begynderbog, eller med Folk, der tog Skolegerningen op – for at eksistere, medens de ventede på Præstekald.

Men som oftest kom de ikke igen ud af Skolen. »Virksomheden« der skulle snart sløve dem og suge al Kraft og Initiativ af dem. De var Hørere, hørte og hørte og hørte Aar ud og Aar ind de samme Lektier, intet derudover, når undtages, at de forbedrede Elevernes Intelligens og Karakter ved Prygl og Prygl og Prygl. Snart var de Vrag, latterlige og dumme«.

Når læreren har fået et så dårligt ry i både *erindrings-* og *fiktionslitteraturen*, kunne man så forestille sig, at grunden er, at han er et ret så taknemmeligt offer? Vi har alle gået i skole og kender mange lærertyper. Vi kan alle more os over en *lærer Andersen* fra TV-serien *Matador*, der blandt andet lægger vægt på tidligere tiders dyder. Det kan vi, fordi de vækker minder frem i os om vor egen skoletids lærertyper. Når latinskole-/gymnasielæreren hyppigt dukker op i erindringslitteraturen, er forklaringen naturligvis ligetil. Skal vi skildre vor tilværelse, udgør skoletiden en del heraf. Selv om gymnasieforløbet i de senere år kun har været 3 år, har det fundet sted i den tid (16-19-års alderen), hvor en person er meget påvirkelig.

I *Bo Bramsens* selvbiografi *Geheimeetatsrådindens Hjem*,⁶ som udkom i 1992, fortæller han om sine 3 gymnasieår på *Stenhus Kostskole* i Holbæk. Denne får ikke nogen rosende omtale; her tilbragte han nemlig »de tre eneste spildte år« af sit liv; og han nævner sidenhen flere, som også har skrevet negativt om denne skole. Han beretter endda, at hans rektor det sidste år forpestede hans skoletid og nok er det eneste menneske, han har hadet hele sit liv (p. 136).

Kunne man tænke sig, at kun forfattere, der har haft dårlige oplevelser i gymnasiet, har skrevet herom? Eller hvordan? Dette problem vil vi se nærmere på i dette lille essay – idet vi hele tiden må have for øje, at erindringer om ens ungdom jo næsten altid er forfattet i ens mand- eller alderdom, hvis der ikke er tale om uredigerede dagbogsnotater. Så bortset fra det sidste tilfælde, har oplevelserne passeret et *historisk filter*. Det vil sige, at væsentlige detaljer kan være glemt, mens andre kan være farvede og endog tildigtede.

To af skolens vigtigste pædagogiske hjælpemidler helt op til omkring år 1800 var *riset* og *ferlen*. En ferle er et rundt skaft med en træplade for enden. Den blev anvendt til at slå eleverne i hånden med, hvis de svarede galt på et spørgsmål i dagens lektie. Erindringslitteraturen er rig på beretninger om undervisere, som får en *lektor Blomme* til at ligne en rar hyggeonkel. *J.J. Paludan*⁷, som var elev i *Frederiksborg lærde Skole* i årene 1794-98, skrev således: »Jeg vil ikke gjentage de uhyre Mis-

handlinger, jeg gennemgik. Hr. W. gav mig 4 à 6 Haandtag af en Hesselstok for hver Dag, jeg ikke kunde min Lectie, og 1 à 2 Ørefigen for hver grammatikalsk Feil i min latinske Stiil. Det virkede saaledes, at jeg ordentlig blev flittig. Stundom slog han feil, saa at Næse og Mund stod i et Blod«.

I Sorø blev en elev i begyndelsen af 1700-tallet »mørbanket, fordi han havde skrevet en græsk glose forkert«.⁸

En lærer i Schwaben med interesse for statistik, førte regnskab over de straffe, han uddelte. I løbet af en godt 50 år lang pædagogisk karriere nåede han bl.a. at uddele 911.527 stokkeprygl, 124.000 slag med ris, 1.115.800 hovednødder og 22.763 »notabener« med bibelen, som han fik udskiftet hvert andet år. Af hans 3000 skældsord var 1/3 af egen oprindelse.⁹

Forløberen for *Slagelse Gymnasium* og *HF-kursus* er *Slagelse lærde Skole*, som også har sat sig en række spor i litteraturen gennem erindringer af bl.a. *C.N. Rosenkilde*, *Jens Baggesen*, *B.S. Ingemann* og *H.C. Andersen*. Skolens rektor i årene 1777-1811, *Peder Wøldike*, gjorde sig bemærket med sine humane(!) straffe. Få år efter sin ansættelse, lod han den senere digter Jens Baggesen stå skoleret, hvilket vil sige, at han i hele skolens nærvær piskede drengen, så han i en tid derefter måtte holde sengen. Tidligere havde hele skolens lærerkorps kunnet optræde ved straffens udøvelse.¹⁰

I sin *Levnetsbog* fortæller Ingemann en anden historie om Wøldike: En elev, som normalt var meget svag til at skrive latinsk stil, havde til sin rektor afleveret et arbejde, som Wøldike erklærede, at han ikke kunne skrive bedre selv. Et mesterværk fyldt med de store latinske skribenters udtryk og fineste vendinger. Wøldike hentede nu en række bøger på hylden og bad den uheldige elev vise sig, hvorfra han havde hentet de klassiske udtryk. Efter 2 timer foran bøgerne oplæste rektor elevens stil; og for hvert udtryk stilskriveren ikke kunne gøre rede for, fik han et slag med riset i den hule hånd.¹¹

Galster³ påpeger, at fælles for lærerne fra før begyndelsen af 1800-tallet var deres bundløse fattigdom og uvidenhed. Men i 1800-tallets første årti blev der gjort en kraftig indsats på at forbedre deres kår. *Klasselæreren*, der underviste i samtlige fag i en klasse blev nu afløst af *faglæreren*, der underviste i ét eller få fag på samtlige klassetrin. Lærerne fik eget studium og egen eksamen. Al kirketjeneste ophørte, og de kom på fast løn. At forbedringen ikke skete fra dag til dag, kan vi få et indtryk af ved at læse *J. N. Madvigs* erindringer fra 1887. Han var i årene 1817-20 elev i *Frederiksborg lærde Skole*. Han skriver bl. a.: »Fattigdommen mærkedes overalt, i hele Læreapparatet og i Lærernes trykkende Kaar«; og han karakteriserer de fleste af sine lærere som »jevne Mænd med ringe speciel Fagdannelse«.¹²

Slagelse lærde Skoles berømteste elev var *H. C. Andersen*.¹³ Han startede som elev i næstnederste (2.) klasse i efteråret 1822. Hans rektor var *Simon Meisling*, som også har slået sit navn fast som Homer-oversætter. Hans undervisning var – skrev Andersen – ikke blot en plage for eleverne, men også for ham selv. De fleste elever var bange for ham – primært på grund af den måde han spottede dem på. Lad os læse hvad Andersen skrev herom:

»Blev en Drift Qvæg ført gennem Gaden, medens han læste med os og en enkelt

Discipel kunde blive opmærksom derpå, saa faldt det let Rectoren ind at befale os Alle at staae op og gaae hen til Vinduerne for at see vore »Brødre drage forbi!« – svarede der under Examinationen ikke flinkt og livligt nok, da brød han stundom af, reiste sig fra Cathedret og kunde henvende sig til Kakkelovnen«.

I 1826 flyttede Meisling til Helsingør for at varetage rektorembedet i byens lærde skole. Andersen og en anden af Meislings elever flyttede med. På sin sidste skoledag i Helsingør opsøgte Andersen sin rektor og bukkede: »Jeg vil nu sige Dem farvel! Og tak for alt hvad godt De har vist mig«. Hertil svarede Meisling, at Andersen aldrig ville blive student, at de vers han skrev, om de blev trykt, ville ligge og rådne op på boghandlerens loft, og at Andersen selv ville ende på galehuset. »Reis De ad Helvede til!« skulle Meislings afskedssalut have været. Torsdag d. 18. april 1827 kørte H. C. Andersen så til København med sine få ejendele. »Den mørkeste, den biterste Tid i hele mit Liv« var endt, skrev han senere.

Slagelse-rektorerne Wøldike og Meisling ville vi i dag næppe give prædikatet *den gode lærer*; så det kan måske undre, at den førstes elever og venner til hans minde opsatte en marmortavle i *Skt. Mikkel's Kirke* i Slagelse. Her kan vi den dag i dag se den på højre side af koret. Den senere overlærer i Roskilde og skolehistoriker *F. E. Hundrup* var skolekammerat med Andersen i Slagelse og har også skrevet et par bemærkninger om sin skoletid. Vi må huske, at Andersen først begyndte i latinskolen, da han var godt 17 år, og at han derfor kom til at sidde på skolebænken blandt betydelig yngre klassekammerater. Det er helt sikkert Andersen, Hundrup hentyder til i slutningen af citatet: »Han (dvs. Meisling) overtog Slagelse Skole i temmelig maa-delig Forfatning, da Disciplinen var slap og Fliden hos Disciplene ringe; men han forstod at reformere den, hvorfor hans Disciple fra den Tid, til hvilke jeg gjør mig den Ære af at kunne henregne mig, maae være ham bestandigen taknemlige, om han end ved sin Strenghed ikke kunde gjøre sig elsket af dem, der vare ældre i Aar end i Kundskaber«. ¹⁴

En af Andersens skolekammerater fra Helsingør-tiden var *Ole Lund*. Lad os også læse hans dom over Meisling: »Jeg har ikke været blind for hans Fejl og menneskelige Svagheder; men jeg troer ogsaa, at jeg har forstaaet at vurdere hans mange gode Sider, og det er min Overbeviisning, at han i Meget og af Mange er blevet urigtigt bedømt. For mit personlige Vedkommende skylder jeg ham og yder ham villigt det Vidnesbyrd, at han var en Mand med meget store Evner, en dygtig Lærer, og at han, fraregnet den omtalte Satire, der nu engang udgjorde en integrerende Deel af ham, var en mild og retfærdig Mand, der aldrig viste sig heftig eller hidsig imod Disciplene, og i hvis Hjerter der boede en langt større Velvillie og Deeltagelse for dem og deres Vee og Vel, end de fleste af disse, i det Mindste i selve Skoletiden, vare tilbøielige til at antage«. ¹⁵

Det er langt fra ualmindeligt, at flere personer har helt forskellige syn på samme lærer på samme tid. Eksemplet med Andersen contra Hundrup og Lund er ikke enestående. I Ingemanns omtalte *Levnetsbog* skildres 4. lectie-høreren *Jacob Krag Høffding*. Det gør han også i den senere kgl. skuespiller *C. N. Rosenkildes* efterladte skrifter. Da Ingemann og Rosenkilde var skolekammerater, kunne man måske forestille sig en vis overensstemmelse mellem deres vurderinger. Udgifveren af Rosen-

kildes skrifter *P. Hansen* bemærker herom »at der er en ikke saa ringe Uoverensstemmelse mellem det Billede, Ingemann giver af den nævnte Lærer i sin »Levnetsbog«, og det man faaer af Rosenkildes Fortælling om sit Barndomsliv; der er i Rosenkildes Skildring af den gamle Pædagog og sit Forhold til ham en Understrøm af hjertelig Deltagelse og ægte Sympathi, der trods alle Høffdings Særheder og Naragtigheder gjør ham til en ganske anderledes tiltalende Skikkelse end den imbecile Figur, Ingemann tegner«. ¹⁶

Det er altså langt fra alle, der har skildret deres skoletid og lærere negativt. I 1833 kom den senere digter mm *Meir Aron Goldschmidt* i *Det von Westenske Institut*. I sine erindringer, skriver han følgende om én af sine lærere: »Jeg har i mit Liv faaet Meget og Mange at velsigne; men det synes mig, at jeg engang særlig med Velsignelse maa nævne Knud Christian Nielsen«; og generelt om sin skoletid: »dengang var Livet en Lyksalighed«. ¹⁷

Men som nævnt i indledningen er skolehistorien fuld af beretninger om undervisere, der har opført sig ubehageligt over for eleverne. Problemet er, om datidens lærere, der har været med til at uddanne så mange videnskabsmænd, kunstnere, læger, ingeniører, teologer, forfattere etc., fortjener at blive sammenlignet med nutidens undervisere. Svaret herpå kan næppe formuleres bedre, end det for et par generationer siden blev gjort af *F. Paludan-Müller* i hans gennemgang af Viborg Katedralskoles historie. Han skrev, at vi ikke måtte »glemme, at Prygl den Gang hørte til den daglige Kost i Hjemmene, paa Værksteder og Arbejdspladsen, til Lands og til Vands. Den legemlige Tugt var ikke noget nyt og skrækkeligt, man erfarede, naar man kom i Skole. Det var en gammel Kending, som man trivedes ved«. ¹⁸

Lad os til slut vende os mod Scherfigs gamle skole. Der skal ikke bruges mange minutter på biblioteket for at finde modellerne for lektor Blomme, matematiklæreren Aben, biologilæreren Havmanden etc. ¹⁹

I en baggrundsartikel »Scherfigs sorte skole« i *Politiken*, citerer *Charlotte Bach* ¹⁹ *Piet Hein*. Hein gik i parallelklasse med Scherfig. Hein udtalte: »Jeg mindes ikke Bang som specielt onskabsfuld«. *Valdemar Bang* var model for Blomme og havde selv mulighed for at læse *Det forsømte Forår*, idet han først døde 4 år efter bogen udkom i 1940. ²⁰

Landsretssagfører *Erik Hoff* ²¹ var Scherfigs sidekammerat i Metropolitanskolen og har for nylig skrevet en større avisartikel om denne skole og specielt dens lærere. Han er på afgørende punkter uenig med Scherfig og stærkt kritisk over for hans fremstilling. Han skriver bl. a.: »Scherfig udviklede efterhånden en næsten patologisk dovenskab, og satte den i system. Han ville i det omfang det var muligt ikke forberede sig hjemme, men improviserede i skolen«. Hans system var, at han i den ene time forberedte sig til den næste etc., og Hoff fungerede gennem flere år som hans faste sufflør. Men Hoff påpeger dog også, at der var timer, hvor end ikke Scherfig vovede at være uforberedt. Det gjaldt således hos lektorerne »Aben«, »Stigaard« og »Blomme«. ²²

Hoff karakteriserer også sine lærere i artiklen. Om Bang fortæller han således, at han kendte ham i forvejen, idet han underviste i *Krebs' Skole*, som han tidligere fre-

kventerede. Som lærer dér omtalte han Metropolitanskolen med stor ærbødighed og respekt. Han bliver karakteriseret som fagligt dygtig lærer, som gik ihærdigt op i sit arbejde. Hoff lægger dog ikke skjul på, at Bang i sin undervisning i Metropolitanskolen udviklede nogle mere usympatiske karaktertræk. Han kunne være sarkastisk og henvende sig til sine elever med bemærkninger, af typen, som vi kender fra romanen »Du smældfede Crassus, kunne du anvende den smule hjerne du har, til at fortælle mig...«. Elevernes almindelige holdning til ham, skriver Hoff, »var en blanding af respekt for hans dygtighed, frygt og morskab over hans vittigheder. Men han var uden menneskelig varme og humor. Populær blev han aldrig – så lidt som de andre lærere, med meget få undtagelser«.

Sit indlæg afslutter Hoff således: »Jeg har moret mig meget over »Det forsømte Forår« som rollehaver selv i komedien (eller tragedien, som Scherfig selv kalder sin bog), men det skæmmer bogen, at Scherfig ikke har kunnet tæmme sit had, men overeksponerer vildt i sine beskrivelser af lærerne og skolen og i sine konklusioner. Med en mere afdæmpet tone, og navnlig humor og ironi kunne han have karakteriseret i stedet for at karikere lærerne og skrevet en virkelig god bog – i stedet for et politisk kampskrift kamoufleret som kunst. Lige siden jeg forlod skolen har jeg ment og hævdet, at Metropolitanskolen var en fremragende skole, det var nok grunden til dens ry«.

Scherfig havde i øvrigt kun Bang i latin i ét år – nemlig da han første gang gik i 2. g. Scherfig sad over i denne klasse og havde de 2 sidste år *K. K. Hude* i faget.¹

Bogen *Omkring Det forsømte forår*¹ indeholder udtalelser fra flere personer, som frekventerede Metropolitanskolen omkring 1920. Det viser sig naturligt nok, at ikke alle *oplevede* skolen og dens lærere på samme måde som Scherfig.

Endnu i de første tiår af vort århundrede var lærerstandens kår ikke de bedste. Galster³ skriver i 1916, at lærerne på den tid kun højt regnet hørte med til den lavere middelstand. På baggrund heraf var det ikke et særsyn, at højtuddannede akademikere for at opretholde en nogenlunde levestandard måtte give ekstratimer, hvilket naturligvis kunne være med til at tappe dem for energi og vise mindre interesse for deres skolearbejde.

Lektor Bang/Blomme er sammen med rektor Meisling og mange andre undervisere gået over i historien som meget ubehagelige personer. Dette lille essay kan forhåbentlig bidrage til, at de betragtes med et lidt mere nuanceret syn.

Litteratur og noter:

1. Clante, C. og N. Frederiksen: *Omkring Det forsømte forår* (1970).
2. Wamberg, N. B.: *Den SORTE skoles poeter*. I: Gymnasieskolen/Jubilæumsnummer (1990) p. 43-46.
3. Galster, K.: *Læreren i dansk Litteratur*. I: *Vor Ungdom* (1916) p. 49-69 og 97-118.
4. Holberg, L.: »*Det menneskelige Levnedes Løb*«. Her citeret efter Galster, ref. 3 p. 50 f.
5. Riis Larsen, B.: *Naturvidenskab og dannelse* (1991).
6. Bramsen, B.: *Geheimeetatsrådindens Hjem* (1992).
7. Paludan, J. J.: *Om Livet i Frederiksborg Skole 1794-98*. I: *Prg. fra Frederiksborg lærde Skole* (1884) p. 14.
8. Balslev, L.: *Nogle navne fra Soraner-Biografierne 1584-1960*. I: *Årbog for Historisk Samfund for Sorø Amt*. Bd. 66 (1979) p. 41.
9. Jørgensen, C. E.: *Skolemester og hører. Latinskoleliv før 1800* (1965) p. 63.

10. Nielsen, C.: *Nogle Slagelserektorer i gamle Dage*. I: Prg. fra Slagelse kommunale højere Almenskole (1943) p. 8.
11. Ingemann, B. S.: *Af B. S. Ingemanns Levnetsbog. Skoleliv* (1962) p. 57 f.
12. Madvig, J. N.: *Livserindringer* (1887) p. 58 og 60.
13. Andersen, H. C.: *Mit livs eventyr*. Bd. I (1975) p. 78 ff og Galster, K.: *H. C. Andersen og hans Rektor* (1933) p. 18ff.
14. Hundrup, F. E.: *Lærerstanden ved Slagelse lærde Skole*. I: Prg. fra Roeskilde Kathedralskole (1861) p. 21 f.
15. Citeret fra Galster (ref. 13) p. 101.
16. Hansen, P. (udg.): *C. N. Rosenkildes Efterladte Skrifter* (1877) Første Del p. V f.
17. Goldschmidt, M. A.: *Livs Erindringer og Resultater*. Bd. I (1965) p. 106 og 115.
18. Paludan-Müller, F.: *Viborg Katedralskoles Historie*. I: Viborg Købstads Historie. Bd. 2 (1940) p. 375.
19. Bach, C.: *Scherfigs sorte skole*. I: Politiken 28. januar (1993), 3. sektion p. 1.
20. Magisterstaten (1945) p. 259.
21. Hoff, E.: *Et forsvar for Metropolitanskolen*. I: Weekendavisen 12.-18. august (1994) 3. sektion p. 8 ff.
22. Mens *Aben* og *Blomme* er bogens navne, hedder den iltre fransklærer her faktisk *Oremark*. Model for ham var Metropolitanskolens lektor Vilh. Stigaard.
23. Berggrav, J.: *Oslo Katedralskole – Schola Osloensis – Gjennom 800 År*. Oslo (1953) titelbladet. E. Høigård: *Oslo Katedralskoles Historie*. Oslo (1942) titelbladet og p. 13.
24. Jørgensen, C. E. og V. G. Konradsen: *Series Rectorum*. 2. udg. ved A. Herskind (1990) p. 13.